

Katarzyna Szczepkowska

Współpraca z rodzicami, czyli jak rozmawiać o edukacji włączającej

OŚRODEK
ROZWOJU
EDUKACJI

Redakcja merytoryczna
Wydział Specjalnych Potrzeb Edukacyjnych
Monika Dobrowolska, Wioletta Jaskólska

Redakcja językowa i korekta
Angelika Wiśniewska

Redakcja techniczna i skład
Barbara Jechalska

Projekt okładki, layout
Barbara Jechalska

Fotografia na okładce: © belchonock/Photogenica

Ośrodek Rozwoju Edukacji
Warszawa 2019

ISBN 978-83-66047-46-4
ISBN serii „Edukacja włączająca” 978-83-66047-41-9

Publikacja jest rozpowszechniana na zasadach licencji
Creative Commons Uznanie autorstwa – Użycie niekomercyjne 4.0
Międzynarodowa Licencja Publiczna (CC BY-NC)
<https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/legalcode.pl>

Ośrodek Rozwoju Edukacji
Aleje Ujazdowskie 28
00-478 Warszawa
www.ore.edu.pl
tel. 22 345 37 00

1. Rodzice w szkole – rola w organizacji wsparcia, współpraca, wzajemne oczekiwania

Współpraca z rodzicami stanowi temat bardzo często poruszany i dyskutowany, a jej znaczenie w realizacji zadań szkoły jest wymieniane w wielu przepisach. Mimo że współpraca jest nieodłącznym elementem pracy szkoły zarówno nauczyciele jak i rodzice nie zawsze są z niej do końca zadowoleni. Warto w tym miejscu zastanowić się nad – jakże często używanym – pojęciem podmiotowości rodziców i nauczycieli w procesie edukacji. Może się ono odnosić do:

- ❑ równorzędnych praw i obowiązków nauczycieli i rodziców w podejmowaniu decyzji,
- ❑ równości uprawnień i odpowiedzialności, za realizację zadań w zakresie edukacji i oddziaływań wychowawczych,
- ❑ wzajemnego szacunku dla poglądów na temat edukacji, wspólnego dialogu, ustalania celów, zasad i metod pracy itd.

Podmiotowość w takim rozumieniu stanowi podstawę relacji, dzięki której rozwija się wzajemne zaufanie rodziców i nauczycieli oraz ich nastawienie na współdziałanie. Współpraca polega na wspólnych działaniach szkoły i rodziny, rozwiązywaniu problemów, dostarcza satysfakcji oraz tworzy taki sposób pracy, który umożliwia realizację oddolnych inicjatyw. Relacje pomiędzy nauczycielami, rodzicami i uczniami oparte na podmiotowości znacząco wpływają na specyfikę szkoły, która staje się otwarta na wszystkich, wcielając w życie ideę edukacji włączającej. Dzięki temu budynek szkoły staje się miejscem, w którym wszyscy dbają o jak najwyższy poziom działań realizowanych w tym miejscu¹. Maria Mendel² posługuje się pojęciem partnerstwa edukacyjnego, rozumianego jako związki podmiotów oparte na celowym i wspólnie uznawanym działaniu, którego obszarem jest edukacja. Partnerstwo edukacyjne określa ona jako:

- ❑ rodzaj spółki, w której partnerzy realizują wspólne cele związane z edukacją, wcześniej ustaliwszy warunki współdziałania,
- ❑ rodzaj relacji polegający na wzajemnym wpływie wywieranym przez poszczególne jednostki w obrębie środowiska edukacji³,
- ❑ rodzaj wspólnoty, w której elementami scalającymi są m.in: więzi wytworzone w społeczności klasowej, poczucie wspólnoty spraw.

¹ Szempruch J., (2009), *W poszukiwaniu idei podmiotowości relacji edukacyjnych rodziny i szkoły*, „Chocwanna”, Tom jubileuszowy, R. 52 (65), s. 79–88.

² Mendel M., (2000), *Partnerstwo rodzin szkoły i gminy*, Toruń: Wydawnictwo Adam Marszałek.

³ Środowisko rozumiane zgodnie z definicją Słownika języka polskiego PWN (<https://sjp.pwn.pl/slowniki/%C5%9Brodowisko.html> [dostęp: 9.03.2019]) jako „grupa ludzi żyjących lub pracujących w podobnych warunkach”, czyli w tym przypadku w szkole.

Postrzeganie współpracy w ten sposób wymaga od pracowników szkoły uznania, że rodzice naprawdę są naszymi partnerami w realizacji zadań szkoły, a my jesteśmy ich partnerami w nauczaniu i wychowaniu dzieci.

Nauczyciele i specjaliści, tworząc indywidualne programy edukacyjno-terapeutyczne dla uczniów z orzeczeniem o potrzebie kształcenia specjalnego (IPET), ustalają z rodzicami zakres współpracy w celu zrealizowania przez szkołę jej zadań oraz działań wspierających rodziców ucznia. Stanowi to punkt wyjścia do refleksji: po co szkole rodzice? Można na to pytanie udzielić odpowiedzi wyczerpującej, wyliczającej pozytywny wpływ współpracy na jakość oferowanej edukacji lub można odpowiedzieć znacznie krócej: ponieważ istnieje wspólny cel⁴. Zarówno rodzicom, jak i nauczycielom zależy na wszechstronnym rozwoju dziecka, na jego sukcesie w sferze edukacyjnej i społecznej.

W IPET cele współpracy są doprecyzowane i określone jako **wspólna realizacja zadań szkoły** w zakresie⁵:

- ❑ realizacji zaleceń zawartych w orzeczeniu o potrzebie kształcenia specjalnego;
- ❑ tworzenia warunków do nauki, zapewnienia sprzętu specjalistycznego i środków dydaktycznych odpowiednich ze względu na indywidualne potrzeby rozwojowe i edukacyjne oraz możliwości psychofizyczne dziecka;
- ❑ zapewnienia zajęć specjalistycznych oraz innych zajęć odpowiednich ze względu na indywidualne potrzeby rozwojowe i edukacyjne oraz możliwości psychofizyczne dziecka, w szczególności zajęć rewalidacyjnych, resocjalizacyjnych i socjoterapeutycznych;
- ❑ integracji dziecka ze środowiskiem rówieśniczym, w tym z uczniami pełnosprawnymi;
- ❑ przygotowania dziecka do samodzielności w życiu dorosłym.

Współpraca ze swojej istoty nie jest łatwa, ponieważ nakłada ograniczenia zarówno na rodziców, jak i nauczycieli. Obie strony muszą być świadome wynikających z niej ograniczeń, które wyrażają się głównie w zmniejszeniu swobody podejmowania samodzielnych decyzji przez każdą ze stron i możliwości działania bez kooperacji z innymi. Współpraca przyczynia się do podejmowania działań wynikających z dokonanego podziału pracy i rozumianych jako zadania wspólne⁶. Warto pamiętać, że współpracy można się nauczyć, nie oczekując, że od razu wszystko się uda, a odpowiedzialność za jej kształtowanie znajduje się po stronie nauczycieli.

⁴ Paszkiewicz A., (2012), *Współpraca szkoły z rodzicami w zakresie pomocy psychologiczno-pedagogicznej*, „Problemy Opiekuńczo-Wychowawcze” nr 9, Warszawa: Akademia Pedagogiki Specjalnej.

⁵ § 5 Rozporządzenia MEN z 9 sierpnia 2017 r. w sprawie warunków organizowania kształcenia, wychowania i opieki dla dzieci i młodzieży niepełnosprawnych, niedostosowanych społecznie i zagrożonych niedostosowaniem społecznym (Dz.U. z 2017 r., poz. 1578 ze zm.).

⁶ Maszke A. W., *Edukacja wobec zmian, współdziałanie – współpraca – partnerstwo*, [w:] Maszke A.W., Lewicki C. (red.), (2005), *Współpraca i partnerstwo w środowisku lokalnym. Problemy teoretyczno-praktyczne*, Rzeszów: Podkarpackie Centrum Edukacji Nauczycieli.

Dobra współpraca nauczycieli i rodziców przynosi wiele korzyści⁷ pozostających w związku z wdrażaniem edukacji włączającej:

- ❑ przyczynia się do pogłębienia wiedzy nauczycieli o uczniach, ich rodzinach, pełnieniu funkcji opiekuńczo-wychowawczej oraz przeciwdziałaniu napotykanym przez rodziców i nauczycieli problemom w funkcjonowaniu ucznia;
- ❑ umożliwia rodzicom uzyskanie bądź poszerzenie własnej wiedzy z zakresu pedagogiki, psychologii i socjologii;
- ❑ dostarcza rodzicom informacji o nauczycielach, funkcjonowaniu szkoły, zachowaniu ich dzieci w środowisku szkolnym;
- ❑ **ogranicza wzajemne negatywne nastawienie i nieufność, a przy tym umożliwia wyjaśnianie nieporozumień, podnosi autorytet rodziców i nauczycieli;**
- ❑ **umożliwia społeczno-emocjonalne zbliżenie sprzyjające postawom tolerancji, wyrozumiałości, wzajemnej pomocy;**
- ❑ intensyfikuje udział rodziców w konstruowaniu programów szkolnych, budując poczucie współodpowiedzialności rodziców za edukację ich dzieci;
- ❑ **zwiększa świadomość pedagogiczną rodziców i odgrywa istotną rolę w tworzeniu właściwej atmosfery wychowawczej w domu i szkole;**
- ❑ **sprzyja nawiązywaniu i jest niezbędnym krokiem do upodmiotowienia wzajemnych relacji;**
- ❑ **umożliwia szerzenie idei współpracy w grupie i rozwijanie tej umiejętności u uczniów, co z kolei sprzyja wyższym osiągnięciom dydaktycznym, wzrostowi aktywności pozalekcyjnej i zaangażowaniu w życie klasy;**
- ❑ umożliwia wzajemną pomoc w sytuacjach, gdy rodzina albo szkoła nie są w stanie samodzielnie przezwyciężyć napotykanych trudności;
- ❑ **przyczynia się do humanizacji i demokratyzacji relacji edukacyjnych.**

Pełne włączenie uczniów ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi w nurt życia szkoły w szczególny sposób zależy od stworzenia środowiska otwartego na inność, gotowego do współdziałania, pełnego zrozumienia i oferującego wsparcie. Warto podkreślić, że współpraca nie powinna polegać tylko na spełnianiu oczekiwań jednych wobec drugich, lecz przede wszystkim powinna przejawiać się we wspólnym poszukiwaniu rozwiązań w różnych sytuacjach pojawiających się w czasie edukacji dziecka – zarówno tych pozytywnych, jak i negatywnych.

Niepożądana jest natomiast sytuacja, w której obie strony pozostają w opozycji⁸, pełne nieufności, wrogości czy lekceważenia. Słuchając wypowiedzi rodziców i nauczycieli, można zauważyć, że często brak powodzenia we współpracy obu stron wiąże się z nieznanością wzajemnych oczekiwań, czego efektem mogą być pojawiające się pretensje związane z ich niespełnieniem.

⁷ Kozubska A., (2004), *Rodzice w zreformowanej szkole. Mity czy rzeczywistość?*, [w:] Janke A. (red.), *Pedagogika rodzinna na progu XXI wieku*, Toruń: Wydawnictwo Edukacyjne „AKAPIT”.

⁸ Łobocki M., (2007), *W trosce o wychowanie w szkole*, Kraków: Oficyna Wydawnicza „Impuls”.

Najczęstsze oczekiwania rodziców⁹ dotyczą kwalifikacji i postawy nauczyciela, szkoły jako instytucji oraz formy kontaktów i przepływu informacji pomiędzy nimi a placówką. Sądzą oni, że:

- ❑ nauczyciel powinien mieć dobre przygotowanie merytoryczne do pracy, powinien umieć rozwiązywać problemy, lubić i dobrze znać dzieci, które uczy, akceptować je, prowadzić ciekawe zajęcia na wysokim poziomie, być autorytetem, dostosowywać wymagania do możliwości każdego dziecka i być sprawiedliwym, egzekwować wymagania, dotrzymywać umów;
- ❑ szkoła powinna tak funkcjonować, aby zagwarantować dziecku poczucie bezpieczeństwa, zapewniać wszechstronny rozwój i wysoką jakość edukacji, klasy powinny być dobrze wyposażone i niezbyt liczne, lekcje powinny zaczynać się rano, trudniejsze przedmioty powinny być realizowane na wcześniejszych lekcjach, w świetlicy dziecko powinno odrobić lekcje;
- ❑ kontaktowanie się i przepływ informacji – nauczyciel powinien przekazywać rzetelne i pełne informacje o dziecku, powinien być łatwo dostępny i szybko odpowiadać na maile, powinien przypominać o wszystkich wydarzeniach z życia klasy odpowiednio wcześniej i nie oczekiwać, że jest możliwe przygotowanie czegoś na następny dzień, powinien informować na bieżąco o wszystkich problemach i je rozwiązywać.

Ze strony nauczycieli oczekiwania dotyczą najczęściej:

- ❑ otwartej, szczerzej komunikacji w sprawach dotyczących problemów dziecka w szkole i rodzinie;
- ❑ obiektywnego ukazywania przez rodziców sytuacji dziecka w domu oraz problemów szkolnych sygnalizowanych przez dziecko, świadomości, że informacje przekazywane przez dziecko o wydarzeniach, które miały miejsce w szkole, są często subiektywne;
- ❑ systematycznego kontaktowania się rodziców z placówką oraz stałego zainteresowania tym, co dzieje się na co dzień w życiu dziecka w szkole i w domu;
- ❑ akceptacji przez rodziców nauczyciela jako autorytetu w sprawach nauczania i wychowania oraz dostrzegania i szanowania jego codziennej pracy;
- ❑ wypełniania przez rodziców wskazówek szkoły, przekonania, że nauczyciele wiedzą, co jest dobre dla dziecka, ponieważ są specjalistami;
- ❑ dostrzegania zmian, jakie dzięki staraniom nauczyciela i szkoły zachodzą w dziecku, doceniania ich, zadowolenia z czynionych przez dziecko postępów, współpracy i współdziałania – często rozumianych jako wykonywanie zaleceń szkoły.

Jak łatwo daje się dostrzec, są to często oczekiwania wykluczające się, czasem nie-realistyczne. Zawsze jednak warto o nich rozmawiać, w taki sposób, by obie strony mogły jasno określić, co jest możliwe do realizacji, a co jest niewykonalne.

⁹ Opracowanie własne na podstawie rozmów z rodzicami i nauczycielami.

2. Edukacja włączająca – rodzice uczniów: obawy, korzyści

W środowisku, w którym funkcjonują zarówno osoby niepełnosprawne, jak i zdrowe, mogą występować wzajemne uprzedzenia. Pojawiają się one z wielu powodów, np. niskiej wiedzy rodziców o różnego rodzaju niepełnosprawnościach, przekonania, że na edukacji włączającej zyskują tylko dzieci z niepełnosprawnościami, a także z przewidywania, że funkcjonowanie całej klasy będzie podporządkowane potrzebom uczniów z niepełnosprawnościami, a inne dzieci będą musiały im ustępować i wspierać w każdej sytuacji. Jeżeli chcemy tworzyć środowisko otwarte na wszystkich uczniów, konieczne jest szczere rozmawianie z rodzicami zarówno o korzyściach, jak i trudnościach, które mogą pojawić się w klasie. Idea edukacji włączającej może nie okazać się bliska wszystkim rodzicom. W ogólnodostępnej placówce mamy do czynienia z inną sytuacją niż np. w szkole integracyjnej, do której trafiają dzieci rodziców zdecydowanych czerpać korzyści ze wspólnego przebywania uczniów zdrowych i uczniów z niepełnosprawnościami.

Wśród korzyści płynących z edukacji włączającej wymienia się najczęściej możliwość pełniejszego rozwoju intelektualnego, osobowego, a zwłaszcza społecznego dzieci z niepełnosprawnościami, dzięki temu, że przebiega on w naturalnym środowisku, bez odrywania dziecka od rodziny i sąsiedzkich kręgów koleżeńskich. Wspólna nauka wszystkich dzieci z danego terenu służy także pełnosprawnym rówieśnikom, oswajając ich z odmiennością, ucząc akceptacji, tolerancji i solidarności¹⁰. Rozmawiając o korzyściach, warto podkreślić, że edukacja włączająca ma na celu¹¹:

- ❑ pomóc przezwyciężyć biedę i wykluczenie ze społeczeństwa;
- ❑ poprawić jakość edukacji;
- ❑ pomóc w zwalczaniu dyskryminacji.

Rodzicom czasem nie jest łatwo powiedzieć wprost o tym, co ich niepokoi – wtedy możemy wykorzystać anonimowe metody zbierania opinii, np. za pomocą ankiet czy prostszych w użyciu karteczek samoprzylepnych tzw. sklerotek. Po opracowaniu wyników należy się do nich odnieść, dementując nieprawdziwe informacje, wyjaśniając to, czego rodzice nie wiedzą. Zdarza się, że możemy być wprost zalani głośnymi skargami czy protestami. W takich sytuacjach zawsze warto mówić wprost o trudnościach, potrzebach dzieci i wyjaśniać, na czym polega niepełnosprawność, tłumaczyć, skąd biorą się trudne zachowania, które mogą dotyczyć wszystkich uczniów oraz to, w jaki sposób sobie z nimi radzimy. Jeśli współpracujemy z nauczycielem wspoma-

¹⁰ Firkowska-Mankiewicz A., (2004), *Edukacja włączająca – wyzwaniem dla polskiej szkoły*, „Szkola Specjalna” nr 1, s. 19–26.

¹¹ Booth T., Ainscow M., (2002), *Przewodnik po edukacji włączającej – rozwój kształcenia i uczestnictwa w życiu szkoły*, Centre for Studies on Inclusive Education (CSIE).

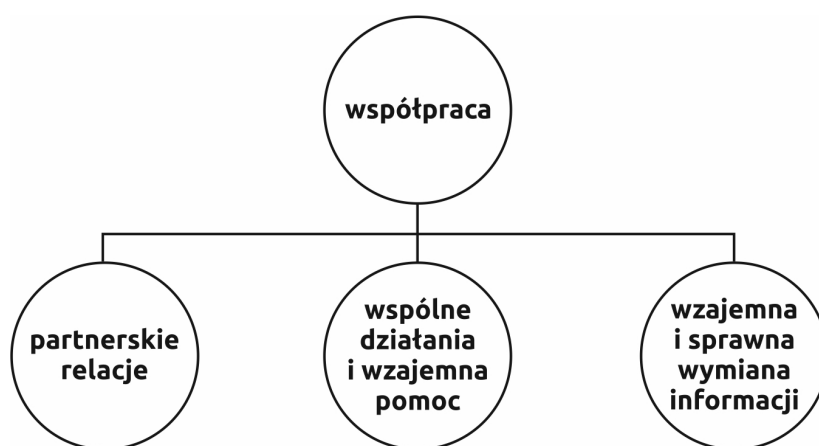
gającym¹², powinien on być obecny na spotkaniach z rodzicami. Należy wyjaśnić jego rolę, zasady współpracy, zadania i sposób ich realizacji, opowiedzieć o wsparciu, jakiego udziela uczniom potrzebującym. Jasne postawienie sprawy i wyczerpujące wyjaśnienia uspokajają zaniepokojonych i zdenerwowanych rodziców.

Warto już na początku roku przekazać rodzicom, że działania szkoły i nauczycieli skupiają się na tym, aby każde z dzieci miało możliwości uczenia się na najwyższym dla siebie poziomie, bez względu na to, czy jest wybitnie inteligentne, ma trudności emocjonalne czy jakąś niepełnosprawność. Dzięki takiemu nastawieniu nauczycieli, stosowaniu zróżnicowanych metod pracy, dostosowaniu wymagań edukacyjnych i systemu oceniania, w szkole wdrażającej edukację włączającą, zyskuje każdy uczeń. O tym warto informować rodziców, omawiając metody pracy, sposoby różnicowania wymagań oraz to, w jaki sposób radzimy sobie z różnego typu wyzwaniami. Dzięki otwartości i mówieniu wprost o trudnościach unikniemy otwartej wrogości czy ukrytych konfliktów.

3. Jak budować efektywną współpracę z rodzicami?

Warunkiem dobrej współpracy środowiska szkolnego z domowym jest przyjęcie wspólnego dla obu stron założenia, że pracujemy dla dobra dziecka. Warto zjednoczyć siły oraz ujednolicić wymagania i metody wychowawcze, aby osiągnąć lepszy efekt. Współpraca rodziców i nauczycieli powinna koncentrować się na trzech podstawowych obszarach, takich jak: partnerskie relacje, wspólne działania i wzajemna pomoc oraz wzajemna, sprawna wymiana informacji.

Schemat 1. Współpraca rodziców i nauczycieli

Źródło: opracowanie własne

¹² Zatrudniany dodatkowo nauczyciel posiadający kwalifikacje z zakresu pedagogiki specjalnej w celu współorganizowania kształcenia uczniów – *Rozporządzenie MEN z 9 sierpnia 2017 r. w sprawie warunków organizowania kształcenia, wychowania i opieki dla dzieci i młodzieży niepełnosprawnych, niedostosowanych społecznie i zagrożonych niedostosowaniem społecznym* (Dz.U. z 2017 r., poz. 1578 ze zm.).

3.1. Wzajemna i sprawna wymiana informacji

Podstawą wszelkich działań jest komunikacja. Jednak otwarta i szczerza rozmowa może nie być od razu możliwa. Wtedy to nauczyciele muszą zadbać o warunki do budowania dobrej komunikacji. Od czego zacząć? Najprostsza odpowiedź – od siebie. Swoją postawą i zachowaniami nauczyciele modelują rodzaj relacji budowanej z rodzicami. Tworząc podstawy dobrej komunikacji, powinni zatem zadbać o kilka kwestii – dzięki spełnieniu tych warunków komunikacja będzie mogła dobrze się rozwijać.

a) Wzajemne oczekiwania

Na początku warto zapytać o wzajemne oczekiwania, bez względu na to, czy to jest klasa, którą nauczyciel prowadzi już kolejny rok (wtedy możemy wyjaśnić, że czasem pojawiały się trudności we wzajemnej współpracy i aby ich uniknąć w tym roku, warto omówić wzajemne oczekiwania), czy jest to klasa, w której dopiero zaczyna pracować. Można użyć bezpiecznych metod warsztatowych zapewniających anonimowość, wykorzystując np. karteczki samoprzylepne: rozdać je rodzicom z prośbą o napisanie swoich oczekiwań dotyczących komunikacji i wymiany informacji. Również nauczyciele powinni zapisać swoje oczekiwania, np. na karteczkach innego koloru. Gdy zostaną one zebrane, przyklejamy je w widocznym miejscu, a następnie porządkujemy (przez połączenie razem tych samych lub bardzo podobnych oczekiwań, bez względu na to, czy napisał je nauczyciel, czy rodzic). Kolejny krok stanowią wspólne omówienie i weryfikacja, które oczekiwania są możliwe do realizacji i w jakiej formie, a których nie możemy spełnić. W tym momencie bardzo ważne jest, aby głos zabrali zarówno rodzice, jak i nauczyciel, jasno określając swoje możliwości, pamiętając o życzliwej asertywności.

Na końcu warto spisać powstałe zasady (można poprosić o to któregoś z rodziców, angażując go w ten sposób we współpracę) i przestać je do pozostałych rodziców (może to zrobić wskazany rodzic, używając poczty elektronicznej, jeśli pozostali wyrażą zgodę, lub nauczyciel za pomocą dziennika elektronicznego, maila lub wykorzystując tradycyjne metody komunikacji – np. dzienniczek ucznia).

b) Przepływ informacji

Niezwykle ważne jest, aby przepływ informacji rodzice – szkoła odbywał się dwukierunkowo. Należy każdy ze sposobów omówić, aby uniknąć niezadowolonych wynikającego z nierealistycznych oczekiwań dotyczących czasu zapoznania się z informacją, szybkości odpowiedzi czy reakcji.

Szkoły, oprócz spotkań z rodzicami, mogą wykorzystywać inne źródła informacji, przygotowując w tym celu odpowiednie druki informacyjne, raporty czy popularne ankiety. Należy pamiętać, aby zawsze, gdy rodzice wypełniają ankietę, otrzymali chociaż krótką informację: jakie były wyniki, jakie decyzje w związku z tym podjęto. Warto w komunikacji wykorzystywać dziennik elektroniczny, jeśli taki

jest w szkole, lub mail. Gdy zauważamy jednak, że część rodziców nie korzysta z tej formy komunikacji (co może być podyktowane wieloma czynnikami), trzeba sięgnąć po bardziej tradycyjne sposoby kontaktu.

Jednym z najtrudniejszych problemów praktyki pedagogicznej jest dotarcie do rodziców „nieosiągalnych”. Nie można mówić o nauczaniu włączającym, jeśli wielu rodziców podlega wyłączeniu z dyskusji i podejmowania decyzji. W tej kwestii nie można narzucić żadnego schematu postępowania. Każda szkoła musi wypracować własny model współpracy z rodzicami.

Część z wychowawców podaje swój numer telefonu do dyspozycji rodziców, część nie robi tego ze względu na lęk o zakłócenie własnej prywatności. Podając swój numer telefonu, podkreślamy podmiotowość i partnerstwo w relacji. Gdy decydujemy się na taki krok, warto podać zasady kontaktu, np. „Jestem do Państwa dyspozycji w dni robocze od godz. 8.00 do 18.00. Proszę, aby Państwo nie dzwonili do mnie lub nie pisali SMS-ów w weekendy oraz po godzinie 18.00, ja również nie będę zakłócać Państwu w tym czasie spokoju. Proszę też nie oczekiwać, że odpiszę natychmiast czy oddzwonię w ciągu dnia. Prowadząc lekcje i podczas dyżuru, nie używam telefonu. Proszę zawsze mnie informować SMS-em, gdy dziecko zostaje w domu za Państwa zgodą, nie będę się niepokoić jego nieobecnością. Zobowiązuję się poinformować Państwa SMS-em, gdy dziecko jest nieobecne w szkole” (jeśli nie ma w szkole dziennika elektronicznego).

Przepływ informacji musi mieć charakter wielokierunkowy i powinien dotyczyć, oprócz spraw organizacyjnych, przede wszystkim postępów i trudności uczniów w nauce i zachowaniu. Umożliwi to obu stronom bliższe poznanie środowiska szkolnego i domowego oraz pozwoli szerzej spojrzeć na uczniów i zweryfikować opinie na ich temat, budując pełniejszy obraz funkcjonowania dziecka.

c) Wymiana opinii i określanie wspólnych celów

Budując relacje, musimy być otwarci na to, że możemy mieć różne opinie na dany temat. Zawsze powinniśmy poznać opinię drugiej strony i zaprezentować swoją, zanim poszukamy tego, co nas łączy i tego, na co mamy inny pogląd. Jeśli po wysłuchaniu opinii obu stron trudno nam dojść do porozumienia, pamiętajmy, że możemy podjąć decyzję na jakiś czas, dla sprawdzenia danego rozwiązania, proponując np. „Widzę, że mamy różne poglądy dotyczące tego, jak najlepiej rozwiązać tę sprawę i cieszę się, że mogliśmy o tym porozmawiać. Jak zrozumieliśmy/tem, naszym wspólnym celem jest to, aby Jaś... (np. jak najwięcej korzystał z zajęć pozalekcyjnych wspierających jego rozwój). Proponuję, abyśmy przez... (tydzień, dwa tygodnie) zrobili tak..., a następnie spotkamy się (zdzwonimy, wymienimy informacjami mailowo) i ustalimy, jakie efekty to przyniosło i podejmiemy dalsze decyzje. Bardzo proszę o obserwację w tym czasie zachowania Jasia, rozmowę

z nim. Ja także zwrócę na to uwagę, po to, abyśmy byli pewni, czy rozwiązanie, które przyjęliśmy, jest najlepsze”. Wysłuchując czyjejś opinii, warto pamiętać, że celem jest podjęcie wspólnych ustaleń, zawsze najlepszych w danych warunkach, ponieważ jesteśmy zwykle ograniczeni wieloma czynnikami, np. organizacją pracy szkoły, własnym planem lekcji, możliwościami rodziców.

Nawet gdy różnimy się opiniami na poszczególne tematy, warto, abyśmy wspólnie określili cele wychowawcze i edukacyjne. Ich ustalenie zapobiega wzajemnemu podważaniu autorytetów i sprzyja współdziałaniu przy ich realizacji. Nie wystarczy jednak określenie celów ogólnych, takich jak np. wszechstronny rozwój dziecka. Jest to zbyt szerokie ujęcie mające jedną niewątpliwą zaletę, że trudno się na tym poziomie ze sobą nie zgodzić. Cel ogólny to pierwszy krok, kolejny – to określenie kilku celów bardziej szczegółowych na najbliższe półrocze czy rok. Dobrym miejscem do tego jest spotkanie związane z pracą nad wielospecjalistyczną oceną poziomu funkcjonowania ucznia czy indywidualnym programem edukacyjno-terapeutycznym. Gdy zgodzimy się ze sobą na poziomie celów szczegółowych, łatwiej nam będzie realizować wspólne działania.

3.2. Wspólne działania i wzajemna pomoc

Świadczenie sobie wzajemnej pomocy i zaangażowanie w wykonywanie różnych zadań – to na przykład pomoc rodziców związana z organizowaniem wycieczek, imprez i uroczystości szkolnych, jak również pomoc nauczycieli w rozwiązywaniu problemów, które mają rodzice, wsparcie ich w rozwiązywaniu trudnych sytuacji związanych zarówno z uczeniem się, jak i zachowaniem dziecka, trudną sytuacją ekonomiczną czy bytową. Współdziałanie w szerokim ujęciu zakłada wykonywanie zadań realizowanych w ramach podjętej współpracy, szeroko pojętą pomoc szkole i rodzinie w wykonywaniu jej zadań i rozwiązywaniu pojawiających się problemów.

W sytuacjach, gdy rodzina potrzebuje większej pomocy niż ta, której może udzielić szkoła, warto podejmować działania we współpracy z innymi instytucjami wspierającymi rodzinę. Szkoła może być wtedy inicjatorem lub koordynatorem działań, które służą pomocy rodzinie. W sytuacjach trudnych pedagog szkolny może podpowiedzieć rodzicom, z jakiej pomocy i wsparcia mogą skorzystać, ponieważ posiada informacje o lokalnie działających instytucjach, których rodzice mogą nie znać. Są to – zależnie od miejsca zamieszkania – np. zespół interdyscyplinarny ds. przeciwdziałania przemocy w rodzinie, powiatowe centrum pomocy rodzinie, miejski lub rejonowy ośrodek pomocy społecznej, dział wsparcia rodziny i asysty rodzinnej, komisja rozwiązywania problemów alkoholowych, wojewódzka poradnia odwykowa, ośrodek rehabilitacji, terapii uzależnień i profilaktyki, komenda policji, zespół placówek opiekuńczo-wychowawczych – hostel dla ofiar przemocy w rodzinie, poradnia psychologiczno-pedagogiczna, przychodnia zdrowia psychicznego dla dorosłych/dla dzieci i młodzieży, punkt konsultacyjny dla ofiar i sprawców przemocy w rodzinie, stowarzyszenia i fundacje działające lokalnie na rzecz rodziny, w tym CARITAS i PCK.

Warto, aby po skierowaniu rodziców do odpowiedniej instytucji monitorować na cyklicznych spotkaniach, jak zmienia się sytuacja rodzinna, tak aby rodzice odczuwali z jednej strony zainteresowanie, a z drugiej współodpowiedzialność za realizację działań, które zostały wspólnie ustalone.

3.3. Partnerskie relacje

Partnerskie relacje łączące nauczycieli i rodziców wykluczają dominację jednej ze stron, nie dopuszczając do zbyt dużej ingerencji rodziców w pracę nauczyciela i odwrotnie – nauczyciela w życie rodziny. Mają na celu zagwarantowanie, żeby podejmowane decyzje miały charakter kompromisu, a najlepiej konsensusu. Nie jest to łatwe i wymaga budowania relacji krok po kroku, korzystając z wcześniej opisanych propozycji. Zdaniem Juliana Radziewicza¹³, do wytworzenia partnerskich relacji między stronami, konieczne są:

- ❑ akceptowanie drugiej osoby;
- ❑ wzajemne zaufanie partnerów;
- ❑ wspólne cele i wartości;
- ❑ wymiana dóbr, takich jak: życzliwość, pomoc, wzajemne dzielenie sukcesów i porażek.

Podsumowując, można stwierdzić, że podmiotowe i partnerskie relacje wyrażają się poprzez¹⁴:

- ❑ równorzędne prawa i obowiązki nauczycieli i rodziców w podejmowaniu decyzji;
- ❑ swobodę w wypowiedzaniu poglądów, formułowaniu ocen, prezentowaniu swoich stanowisk;
- ❑ wspólnotę celów, dobrowolność i względną równość partnerów, zobowiązanie do lojalności;
- ❑ równość szans i uprawnień;
- ❑ określone poglądy na rolę edukacji, wspólny dialog, ustalanie celów, udział obu stron w doborze treści programowych, zasad i metod pracy w kontekście odpowiedzialności za proces i efekty edukacji.

3.4. Rola nauczyciela w budowaniu współpracy

Dobra współpraca wymaga: dobrej woli, otwartości, szacunku i sympatii, uczciwości, ale i dyskrecji. W procesie budowania współpracy ważne jest wykonanie kilku kroków, takich jak:

- ❑ diagnoza wzajemnych relacji,
- ❑ uzgodnienie oczekiwań,
- ❑ ustalenie jasnych zasad współpracy,
- ❑ danie sobie przestrzeni do działania.

¹³ Radziewicz J., (1979), *Partnerstwo wychowawcze. Pozory i rzeczywistość*, „Problemy Opiekuńczo-Wychowawcze” nr 3, s. 107, Warszawa: Wyższa Szkoła Pedagogiki Specjalnej.

¹⁴ Szempruch J., *W poszukiwaniu idei...*, op. cit.

Do nauczycieli należy stworzenie warunków do współpracy i jej zainicjowanie. Czasami może się to wiązać z odrzuceniem uprzedzeń i gotowością do kontaktu z każdym rodzicem oraz angażowaniem do współpracy wszystkich rodziców. Efektywność współpracy zależy od obu stron, jednak to nauczyciele, jako „gospodarze szkoły” i profesjonaliści, są odpowiedzialni za tworzenie przyjaznej, spokojnej atmosfery rozmowy, przyjmowanie i analizowanie krytyki, otwartość na nowe propozycje czy rozwiązania. To nie znaczy, że nasze działania przyniosą od razu stuprocentowy efekt, ale na pewno stworzą warunki do pomyślnej współpracy.

4. Jak rozmawiać z rodzicami o edukacji włączającej?

Poniżej przedstawiono kilka pomysłów, które można wykorzystać podczas zebrania z rodzicami w sytuacjach, gdy: w klasie jest dziecko z niepełnosprawnością, które chcemy zasymilować, nauczyciel odebrał od rodziców negatywne komunikaty na temat edukacji włączającej, rówieśnicy nie akceptują w klasie dziecka z zaburzeniami zachowania itp.). Do przeprowadzenia takich spotkań nie są potrzebne specjalne umiejętności czy kwalifikacje, a jedynie otwartość nauczyciela na rodziców i szczerą komunikację.

4.1. Środowisko sprzyjające rozwojowi

Warto wykorzystać na zebraniu z rodzicami film: *Cyrk Motyli*¹⁵ z Nickiem Vujicic’em w roli głównej.

Przebieg spotkania (czas realizacji: ok. 45 minut):

1. Wprowadzenie
Zapowiedź projekcji filmu, którego bohaterem jest Nick Vujicic; zwięzłe przybliżenie postaci Nicka¹⁶
2. Projekcja filmu
3. Rozmowa podsumowująca
Swobodna rozmowa po projekcji filmu
Pytania, które można wykorzystać w czasie rozmowy:
 - » Gdyby mieli Państwo podsumować film jednym zdaniem, to jakie ono by było? (warto poprosić, aby wypowiedzieli się wszyscy i ewentualnie przypominać, że prosimy o jedno zdanie);
 - » Jakie cechy Cyrku Motyli sprzyjały rozwojowi osób w nim pracujących?

¹⁵ Film dostępny na kanale YouTube na zasadzie wolnej licencji, czas trwania: 22 min: <https://www.youtube.com/watch?v=a4KeipGwkKk> [dostęp: 8.02.2019].

¹⁶ Materiał dostępny online: https://pl.wikipedia.org/wiki/Nick_Vujicic [dostęp: 1.10.2018].

- » W jaki sposób możemy wykorzystać idee zaprezentowane w filmie, odnosząc je do sytuacji w naszej klasie (szkole)?
- » Jakie najważniejsze przesłanie dla naszej klasy zawiera film?
- » Co możemy wspólnie zrobić, aby nasza klasa w większym stopniu stała się Cyrkiem Motyli? (odpowiedzi warto zapisać).

4.2. Korzyści i obawy

W celu zebrania opinii rodziców dotyczącej ich przekonań o edukacji włączającej warto polecić wykorzystanie karteczek samoprzylepnych w 3 kolorach. Należy przygotować po 3 karteczki w każdym kolorze dla każdego z uczestników spotkania. Nauczyciele biorą udział w wypisywaniu korzyści i obaw.

Przebieg spotkania (czas realizacji: ok. 45 minut):

1. Wprowadzenie

Omówienie sytuacji klasy realizującej edukację włączającą, w której uczą się uczniowie z różnymi potrzebami edukacyjnymi, w tym również z niepełnosprawnościami. Podkreślenie, że może to wywoływać obawy, wątpliwości, ale na pewno również rodzice zauważają korzyści wynikające z tworzenia środowiska uczenia się otwartego na wszystkich uczniów.

2. Zebranie obaw, korzyści oraz pytań

Poinformowanie rodziców, że otrzymają teraz po 3 różnokolorowe kartki, na których będą mogli anonimowo zapisać swoje obawy, zadać pytania i określić zauważone korzyści z edukacji włączającej. Poprosimy o dokończenie zdań – jedno zdanie na jednej kartce. Warto zapisać na tablicy kolory poszczególnych kartek i przyporządkowane im zdania do dokończenia.

1. kolor kartki – Obawiam się, że...
2. kolor kartki – Dobrą stroną, tego że w klasie są różne dzieci jest to, że...
3. kolor kartki – Chciałbym/chciałabym dowiedzieć się...

Do rozdania kartek angażujemy rodziców. Po ok. 5 minutach, gdy widzimy, że spora część rodziców już napisała, prosimy o przyklejenie kartek w określonym miejscu i posegregowanie ich w taki sposób:

- » pytania: przyklepamy na biurku nauczyciela – przeanalizujemy je i odpowiedzi na nie udzielimy na kolejnym spotkaniu;
- » obawy: segregujemy kartki zgodnie z tematyką, to znaczy swoją kartkę każdy przykleja na innej, na której wyrażona została podobna lub taka sama obawa (jeśli nie ma takiego samego zagadnienia, przyklejamy kartkę obok);
- » korzyści – segregujemy kartki zgodnie z tematyką, to znaczy swoją kartkę każdy przykleja na innej, na której jest zapisana podobna lub taka sama korzyść.

3. Omówienie obaw

W tej części odczytujemy wszystkie obawy (uporządkowane w grupach), a następnie je omawiamy, dementujemy, wyjaśniamy. Jeśli nie posiadamy wiedzy na dany temat, przenosimy kartkę do grupy pytań, aby przygotować się na następne spotkanie.

4. Omówienie korzyści

W tej części odczytujemy wszystkie korzyści (uporządkowane w grupach), a następnie je omawiamy. Możemy dodać kilka korzyści, które zauważamy jako nauczyciele prowadzący klasę.

5. Podsumowanie spotkania

Podziękowanie za otwartość, dzięki której możemy poznać swoje opinie, rozmawiać o sprawach trudnych i o tych, które są źródłem naszej radości. Zapowiedź, że na kolejnym spotkaniu zajmiemy się odpowiedziami na pytania, które zadali rodzice.

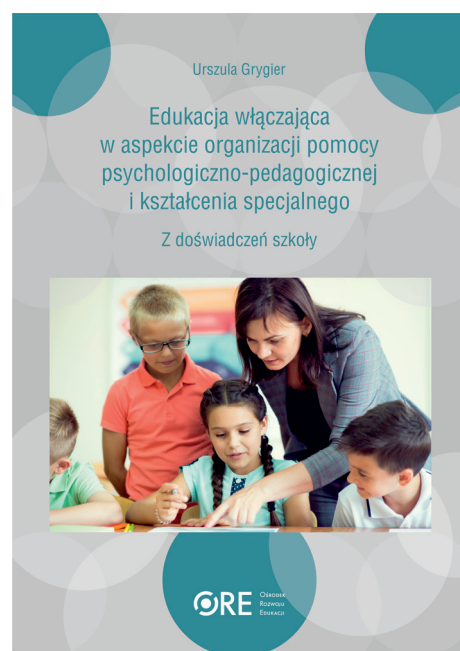
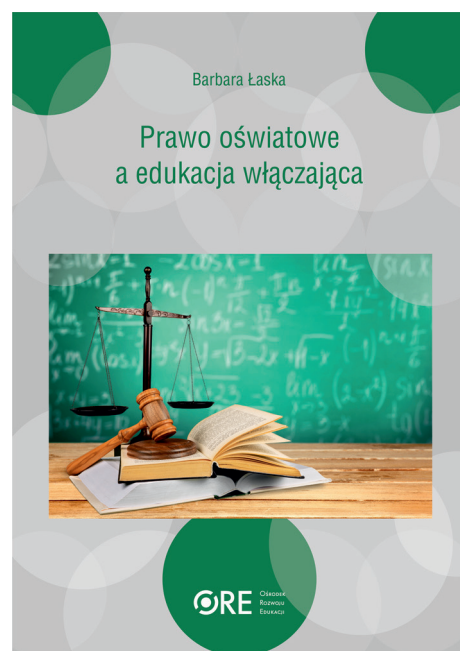
4.3. Trudności

W czasie spotkań z rodzicami warto w otwarty sposób mówić o trudnościach, które pojawiają się w pracy z klasą, ponieważ dzieci na pewno również opowiadają o nich w domu. Warto pamiętać, aby mówić o trudnościach ogólnie, bez wymieniania nazwisk – i co najważniejsze – przedstawiać w jasny sposób działania, jakie są podejmowane w celu ich eliminowania. Jeśli to możliwe, warto podkreślać, że podobne zachowania zdarzają się wszystkim uczniom w mniejszym lub większym stopniu. Jeśli mamy w klasie zachowania szczególnie trudne, warto na spotkanie zaprosić psychologa czy pedagoga szkolnego, aby wspólnie z nim przedstawić rodzicom zarówno podjęte działania, jak i plany dotyczące dalszej pracy służącej nauczaniu dzieci zachowań akceptowanych społecznie. Dla rodziców szczególnie istotne jest, aby uzyskali pewność, że zdajemy sobie sprawę z wagi sytuacji oraz nie pozostajemy bezradni, prowadząc działania wychowawcze i zmieniając organizację pracy, tak aby jak najszybciej zmienić zachowania dzieci.

Bibliografia:

- Booth T., Ainscow M., (2002), *Przewodnik po edukacji włączającej – rozwój kształcenia i uczestnictwa w życiu szkoły*, Bristol: Centre for Studies on Inclusive Education (CSIE).
- Firkowska-Mankiewicz A., (2004), *Edukacja włączająca – wyzwaniem dla polskiej szkoły*, „Szkoła Specjalna” nr 1, s. 19–26.
- Kozubska A., (2004) *Rodzice w zreformowanej szkole. Mity czy rzeczywistość?*, [w:] Janke A. (red.), *Pedagogika rodzinna na progu XXI wieku*, Toruń: Wydawnictwo Edukacyjne „AKAPIT”.
- Łobocki M., (2007), *W trosce o wychowanie w szkole*, Kraków: Oficyna Wydawnicza „Impuls”.
- Maszkę A. W., *Edukacja wobec zmian, współdziałanie – współpraca – partnerstwo*, [w:] Maszkę A. W., Lewicki C. (red.), (2005), *Współpraca i partnerstwo w środowisku lokalnym. Problemy teoretyczno-praktyczne*, Tom jubileuszowy, R. 52 (65), Rzeszów: Podkarpackie Centrum Edukacji Nauczycieli, s. 79–88.
- Mendel M., (2000), *Partnerstwo rodzin szkoły i gminy*, Toruń: Adam Marszałek.
- Paszkiewicz A., (2012), *Współpraca szkoły z rodzicami w zakresie pomocy psychologiczno-pedagogicznej*, „Problemy Opiekuńczo-Wychowawcze” nr 9, Warszawa: Akademia Pedagogiki Specjalnej.
- Radziewicz J., (1979), *Partnerstwo wychowawcze. Pozory i rzeczywistość*, „Problemy Opiekuńczo-Wychowawcze” nr 3, s. 107, Warszawa: Wyższa Szkoła Pedagogiki Specjalnej.
- Szempruch J., (2009), *W poszukiwaniu idei podmiotowości relacji edukacyjnych rodziny i szkoły*, „Chowanna”, Katowice: Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego.

Polecamy

Ośrodek Rozwoju Edukacji
Aleje Ujazdowskie 28
00-478 Warszawa
tel. 22 345 37 00; fax 22 345 37 70
www.ore.edu.pl